

Theoretical article/ Research article

КЪМ ПОЗАБРАВЕНАТА „ТЕОРИЯ ЗА ГРУПОВОТО РАЗВИТИЕ“ НА У.БЕНИС И Х.ШЕПАРД

TO THE FORGOTTEN "THEORY OF GROUP DEVELOPMENT" BY W. BENIS AND H. SHEPARD

Assoc. prof. Rusanka Mancheva PhD

***Department of Psychology, SWU “Neofit Rilski”, Blagoevgrad, Bulgaria.**

Email: r.p.mancheva@swu.bg

Резюме

В съвременните научни теории за развитието на групите, теорията на двамата автора Уорън Бенис и Хърбърт Шепърд се използва по-рядко. Съвременното и звучене е в подробното представяне на двете области на вътрешна неопределеност: зависимост (отношение към властта) и взаимозависимост (личностни отношения). Групата достига своя стадий на ефективна комуникация само тогава, когато нейните членове придобият адекватни средства за анализ на груповия си опит с поглед към бъдещето. Фазите на групово развитие (отношение към властта и взаимозависимост) подпомагат този процес.

Ключови думи: *стадии в развитието на групата, междуличностни отношения, власт, зависимост и взаимозависимост, влияние и близост*

Abstract

In modern scientific theories of group development, the theory of the two authors Warren Bennis and Herbert Shepherd is used less often. Contemporary and resonant is the detailed presentation of the two areas of internal uncertainty: dependence (relationship to power) and interdependence (personal relationships). The stages of group development (relationship to power and interdependence) support this process.

Key words: *stages of group development, interpersonal relations, power, dependence and interdependence, influence and proximity*

През 60 те години на миналия век, двамата американски психолози Уорън Бенис и Хърбърт Шепърд представят в списанието „Човешки отношения“ (Human Relations, 1956) идеята си за развитие на отношенията между членовете на групите. Те се базират главно на наблюденията им от петгодишен период на обучение на студенти в „групова динамика“. Основната цел на обучението е подобряване системата на междуличностно общуване в групите за самоанализ. Може

би поради това, самата теория по-късно се възприема като „психоаналитична трактовка на проблемите на властта“ (Иванов,1995) Анализирайки поведението на студентите, авторите стигат до заключението, че зависимост и взаимозависимост, власт и любов, влияние и близост са централни проблеми в живота на всяка социална група. Те са онези критерии, чрез които може да се установи развитието или движението на групата към „зрелостта“. Две са ключовите думи: движение и зрялост. За разлика от класическата теория на Курт Левин, според която групата се развива като единно цяло на базата на връзката между нейните членове, в тази теория развитието на групата се основава на типологията на междуличностните отношения и осъзнатостта от принадлежност към групата. В представите на К. Левин „динамично равновесие на полето“, включващо типологията на отношенията, се свързва с възникването на напрежение или изменение в един или няколко елемента на групата. Отношението на останалите елементи към напрежението, което завладява цялата група, води до промени в отношенията между тях. Точно това е динамичността или развитието на групата като единно цяло. Промените се основават на разсъжденията и убежденията, които направляват индивидуалното поведение, което е функция на личността и външните фактори на средата, а моделът на промяната включва четири базисни процеса: размразяване, промяна, замразяване и влияние. (Левин,2000) Важно достижение на автора е разкриването на връзката между тези процеси и влиянието на лидерския климат. (Brendtro, Mitchell, 2010) И сега трите лидерски стила (авторитарен, демократичен и либерален) се използват най-често за обяснение на взаимоотношенията в групите по вертикала.

Развитието на групата за У.Бенис и Х. Шепърд е също процес, но не толкова динамичен, а основаващ се на създадените и наложилите се отношения към властта и между членовете. Научно обоснован е аналогът, който авторите правят с развитието на личността. Така, както личността е способна да разрешава своите вътрешни конфликти, да мобилизира своите ресурси и да предприема разумни действия (когато я обхване тревожност), да извлича уроци от своя опит, да анализира случващото се и да прогнозира бъдещето си, така и групата в своето развитие постепенно преодолява препятствията, свързани с ефективната комуникация между членовете. Като зряла се определя онази група, която отчетливо осъзнава това, което прави, за разлика от незрялата, която търси начини да открие себе си. За да може да съществува, групата намира форми за постигане на съгласие, изработвайки собствени критерии за вътрешна съгласуваност. Значимо достижение на двамата автори е разбирането им за това, че групата достига своя стадий на ефективна комуникация само тогава, когато нейните членове придобият „адекватни средства за анализ на груповия опит, което и позволява да различава, или да установява, съответствие между миналия и опит и настоящето с поглед към бъдещето.“ (Беннис, Шепард, 1984) Това времево единство е основният конструкт в развитието на междуличностните отношения. Всеки член се стреми да обезпечи своите потребности, без заплахата за загуба на самооценката си в момента. В съвременния си контекст това е оценката за груповата ефективност, спомагаща за развитието на групови отношения, лишени от страх, заплахи или омраза. Проблемите в разбирането на взаимоотношенията, които възникват във всяка конкретна група, реално са следствие от неповторимите резултати от съчетанията на личностите, които влизат в нея. В този смисъл докато групата не създаде методи за намаляване на неопределеността в ситуациите в които членовете и участват, не е възможно групата да функционира пълноценно и най-важното да се придвижва към зрелостта.

1. Области на вътрешната неопределеност: зависимост (отношение към властта) и взаимозависимост (личностни отношения)

Съвременното звучене в разбиранията на У.Бенис и Х.Щепард е най-вече в разкриването на областите на вътрешна неопределеност на групите. Поради различните личностни характеристики, на членовете, в тях се наблюдават ориентации към властта относно вземането и разпределението и между тях. Това е обосновано от самата ориентация на членовете един към друг, като в същото време ориентацията е насочена и към търсенето на относителна независимост в отношенията. Така определена част от ориентацията на членовете на групата, един към други, се свързва с отделна (макар и не голяма) ориентация към властта и в същото време стремеж към позитивни

TO THE FORGOTTEN "THEORY OF GROUP DEVELOPMENT"

междупличностни отношения. Ако се анализира груповото поведение, това вероятно е добрата изходна точка за това. В съвременните социални групи лидерските позиции са плод на компилацията между личностния ресурс и социалните оценки. Членовете на групата са в състояние да прогнозира лидерската позиция на определен свой член, не толкова в готовността му за нея, колкото в съответствието между ситуацията и възможността на лидера да се справи с нея. Динамиката на отношенията на членовете на групата постоянно са в двете плоскости – очаквания за справяне с властта от тях и към тях, която е делегирана или наложена, желана или нежелана и доверие (подкрепа) или недоверие (противопоставяне) в ежедневните междупличностни отношения. Неопределеността идва от амбивалентността на зависимостта към властта от една страна и търсенето на положителна взаимозависимост с останалите членове на групата. Какъвто и стил на ръководство да използва лидера, неопределеността се запазва като дуалистично преживяване.

Важен елемент в „теорията за груповото развитие“, на двамата автори, е и това, че като основни препятствия за установяване на ефективна комуникация те приемат ориентацията към властта и близостта, които са неразделна част от реалното поведение на всеки човек в групата. Противопоставянето, подчинението и бягството от всякакви реакции, са типични за тези, които олицетворяват властта; деструктивното съперничество, емоционалното потискане или бягството от типични за личността реакции, възпрепятстващи установяването на съгласувана съвместна активност. Подобно поведение, свързано с тези ориентации е насочено към „поробване“ на себе си, околните и разрушение на ситуацията, то възпрепятства създаването, приемането и постигането на груповите цели. Разбира се, може да се приеме, че те успешно използват тезата на Фройд за силата на властта, успешно се ориентират към обосноваване на ориентацията на членовете на групата към властта като първична и частично детерминирана от тях. От една страна те се стремят към властова позиция, а от друга се нуждаят от властта въобще, за да се чувстват сигурни. В същото време я отричат, защото се възприемат като зависими от нея.

В своето развитие всяка група преминава през концентрацията на вниманието на отношенията към властта, което прави възможен преноса на това внимание върху междупличностните отношения. Този преход определя и двете фази в развитието на групата. Всяка от тях структурира подфази, които са следствие от амбивалентната ориентация на членовете. Във фазата на властта групата осъществява движение от концентрация на вниманието на подчинение (чрез концентрация на внимание на непослушание) към разрешението на проблемите със зависимостта. През втората фаза на междупличностните отношения (формираща зависимостта) групата се движи от фиксация на вниманието на идентификация между членовете на групата чрез концентрация на вниманието на индивидуалната идентичност към разрешаване на проблема с взаимозависимостта (Беннис, Шепард, 1984, 144). Личностните аспекти (по терминологията на авторите) на членовете на групата са пряко свързани с груповото развитие. Аспектът на зависимостта включва типичните индивидуални структурни отношения към лидера или системата от норми. Тези членове на групата, които приемат правилата, предизвикателствата, процедурите, експертността влизат към категорията на зависими. Тези членове, които не приемат структурата на властта са противоположното - контрависими. Освен тях има междупличностен аспект включващ структурни отношения между членовете на основата на емоционалната и когнитивна близост между тях. Тези членове, които не се успокояват, докато не установят висока степен на близост с всички останали са назовани „свърхличностни“. Онези, които се стремят да избягват близостта са на противоположния полюс „контраличностни“. И едните и другите са част от групата. Психодинамиката на развитието включва и различен тип отношения - членовете на групата, които проявяват определена компулсивност в приемането или отхвърлянето на зависимостта се възприемат като конфликтни личности. Членовете, които постоянно заемат зависима позиция, по отношение на всяка власт, придобиват убеждението, че на властта не трябва да се вярва, не се доверяват на никого и поради това не използват опита си в бъдещи действия. Те не са конфликтни, а стереотипни и групата, спрямо тях, няма очаквания. Дълбокото, но не осъзнато недоверие, е свързано с демонстрирано поведение на послушание и затова както крайно зависимия, така и контрависимия само в определени ситуации може да се превърне в конфликтни личности.

Наличието на конфликтност обяснява драматичните преходи от екстремална зависимост към екстремална форма на противопоставяне. В този смисъл и двата вида зависими отношения независимо, че са противоположни по разбиране, в психологичния си смисъл са близки по проява. „Безконфликтната“ личност е независимата личност, която умее да прави изводи от своя опит и това и помага да оцени адекватно настоящата ситуация, но може лесно да се ориентира към линията на подчинението или „бунта“. Тя е лишена от компулсивността и при нея не възниква нарушение на комуникацията, докато личността с конфликтна зависимост демонстрира подчинение в тази част на комуникацията, която приема като заплаха, и недоверие или бунтарство когато това липсва. Членовете на групата, които са неконфликтни по отношение на аспектите на зависимостта и междуличностните отношения, според авторите, обезпечават основните постижения на групата към ефективна комуникация. Неконфликтните действия по отношение на проблемите в дадената фаза на групово развитие, са фактор за преминаване на групата на следващо ниво (фаза) на развитие. Такива действия се превръщат в барометрични събития, а техните инициатори влизат в ролята на катализатори. Катализаторите са тези, които са способни да намалят неопределеността, характерна за дадена фаза, а лидерството може да се определи посредством тях (членовете на групата могат да се сблъскат с трудности при разрешаването на проблемите с властта и влиянието, ако между тях няма такива, които да са неконфликтни по отношение на зависимостта)

2. Фази на групово развитие

Развитието на отношенията в групата предполага не само движение във времето, но и последователност, насочена към прогрес. Още от първия ден на съществуване на групата нейните членове започват да реализират отношения, които са насочени към избягване на тревожността. Последната съпътства преживявания, свързани с обособяването на групата. Това, според авторите, е началото на първата фаза: „Зависимост“ и субскалата „зависимост-бягство“. Процесът на общуване между членовете на групата включва обсъждане на общи теми и „безплодни опити за търсене на обща цел“, така членовете подсигурират собствената си безопасност (разказват си забавни истории, част от биографии, анекдоти, правят се опити за привличане на внимание). Търсенето на обща цел е насочено към отстранение на причините за тревожността и удовлетворяване на актуалната потребност от безопасност. Всъщност отсъствието на ръководител, а не липсата на групова цел е в основата на тревожността. Потребността от ръководство е свързана с очакването на правила и поощрение за успех. Поведението на ръководителя се разглежда като техника, а невъзможността за откриване на обща групова цел, за него е предлог да покаже безпомощността на групата без него. Той демонстрира одобрение и защита и контролира живота на групата. Спрямо него, едни членове на групата проявяват опасения относно своето бъдеще, други повишават тревожността си, свързана с чувството на безпомощност в ситуации на заплаха от загубата на внимание. Тези алтернативи са начални етапи в адаптацията към зависимостта и контразависимостта. Членовете със зависима ориентация очакват от ръководителя да им подсказва как да се държат и какво поведение да следват. Тези с контразависима ориентация се стремят да открият в поведението на ръководителя действия, които им дават основание да възроптават и дори да изискат правила, чрез които могат да го критикуват. Неопределеността на ситуацията, на този подетап, за някой се приема като непоносима, затова те предприемат поведение, което знаят (от личния си опит) че преди това е било одобрявано. Цялостното поведение е насочено към това да се получи одобрение от страна на ръководителя, а неговите реакции и дори изказвания са обект на скрито наблюдение. Адекватността на неговите интерпретации няма значение. Опитите за получаване на одобрение са основани на имплицитното предположение за потенциалната способност на ръководителя да твори добро и зло и продължава до този момент, докато активните членове на групата не изчерпат поведенческият си репертоар, който им е носил успех в миналото. Втората субфаза е „контразависимост-бягство“. Тя се появява когато ръководителят няма успех в удовлетворяването на потребностите на групата и членовете променят реакциите си. В много отношения тази субскала е най-стресогенна и неприятна в живота на групата. Слабостта на ръководителя води до ролята му на всемогъщ и същевременно

TO THE FORGOTTEN "THEORY OF GROUP DEVELOPMENT"

безвластен, което разделя групата на враждуващи подгрупи. Ако враждебността преди това се е контролирала, сега се изразява открито от членове на групата и това поставя под въпрос властта и ролята на лидера. Обсъждат се проблеми, свързани с некомпетентността на лидера да влиза в ролята на ръководител и всеки член на групата може да има претенции за лидерство. Основните признаци на тази субскала е образуването на противостоящи подгрупи, които повлияват живота на групата и освобождаване на членовете на групата от властта на лидера. Развитието на групата зависи от поведението на ръководителя, неговата мъдрост, сила, компетентност да ръководи. Ако той желае да властва подкрепя противопоставянето и така изостря отношенията, което води до катастрофа. Ръководителят постоянно търпи загуби на доверие, защото не успява да удовлетвори потребностите на групата, никой не се осмелява да му каже открито мнението си и членовете на групата се включват във взаимно разрушително поведение, включващо заплахи, обиди и демонстрация на покорност и желание за напускане. Следващата – трета субфаза е „разрешение-катарзис“. На нея се активират онези групови конструктивни сили, които не са били ефективни до този момент. Във всяка от противопоставящите се групировки възникват отношения на взаимна поддръжка, тъй като членовете се чувстват изолирани и безпомощни. Ролята на ръководителя спада, което води до ориентация на зависимост от разрешаващи свободата действия. Не малка част от членовете на групата стават пленници на дилемата „зависимост-контразависимост“ и се самоопределят като независими и ефективни за групата. Те не влизат в тесни връзки с враждуващите подгрупи, тъй като не се идентифицират с нито една от тях, но загубват много енергия в безплодните си усилия за постигане на компромис при възникване на вътрешногрупови разногласия. Отношението им към властта е амбивалентно и приемат за истина това, което се поставя като обяснение за разногласията в групата и приемат ролята на ръководители с интерпретациите за това. Те успяват да избегнат поляризацията и стереотипното поведение. Действията на ръководителя само влошават разкола в групата. Според авторите продължителността на груповото развитие в тази субфаза е неопределено, но не и продължително, защото освен ръководителя в групата има и други влиятелни сили. Остри промени или неочаквани събития, обаче, рязко променят това.

Втората фаза, назована „Взаимозависимост“, има отношение към проблема за разпределение на отговорностите и ориентациите по отношение на взаимозависимостта: близост, дружба, идентификация. Понятията са съотносими с периода на юношеството, който се отличава от този на детството по потребността от равенство, избор на приятелски кръг, който има сходни нагласи по отношение на авторитетите и активността. В началото на субфазата „очарование-бягство“ групата се чувства щастлива, сплотена и отпусната, а всяко напрежение се преодолява със смях и шеги. Междусобиците (от първата фаза) са свежи в паметта на групата, и за това членовете и полагат усилия за ограничаване на разногласията и поддържане на атмосфера на хармония, всички решения се взимат единодушно и се усеща катарзисната, лечебна функция на индивидуалната активност, което води до повишение на непосредствеността и удоволствието от общуването. С времето се разбира, че това е измамна хармония и затова започват да се формират норми за избягване на грешките от болезненото минало с цел създаване на автономия и приемане на реалистични собствени роли в групата. Поддържането на хармонията, обаче, налага отношения, които се отдалечават от собствените преживявания и могат да доведат до загуба на себе си – собствените егоистични стремежи се подчиняват на „общото благо“ и всеки член смята, че групата очаква той да се откаже от всичко в името на общата солидарност. Невинното, на пръв поглед, разделение на групата на подгрупи става отдалече – всеки се опитва да се предпазва от това, останалите да приемат, че подкрепя едни и не подкрепя други членове. Появява се усещането, че трябва да се работи заедно, но има трудности в това. Постепенно настъпва регрес – членовете очакват лидера да легитимира активността на всеки. Тази интеграция не съществува дълго, по-скоро започва да се възприема като лъжлив опит да се разрешат междуличностните проблеми, отричайки съществуването им. Очарованието от възприемането на всички се заменя с очарованието от част от групата и разделиението приема нова форма на организация, основана на тревожността от нарушената взаимност. Групата преминава в следващата субфаза с название „разочарование-схватка“ включваща разделение в резултат на противоположни и крайни нагласи

на база близост, желателност и нарушени междуличностни отношения. Антиличностните членове на групата се обединяват с цел съпротивление срещу последващи включености, от необходимостта за запазване на положителните отношения. Независимо, че подгрупите са противоположни, съществуването им се основава на общ принцип – избягване на реални контакти с членовете на противоположната подгрупа, като единствен път за поддържане на самооценката е търсенето на доказателства за поносимост и страха, че близостта ще предизвика презрение. Наличната тревожност се отразява в пренебрежителни забележки и изказвания по отношение на групата и сравнение с други групи. Търсят се форми за доказване отсъствието на групов морал и нейната неспособност да се справи с проблемните зони в отношенията. При обяснение на поведението антиличностните членове представят причини, нямащи отношение към групата, а свръхличностните обясняват всичко за сметка на процесите на приемане и отхвърляне от групата. Тенденцията е за общо отричане на групата и нейната значимост като привлекателна и безопасна. Състоянието на тревожност е съпътстващо и е отговор на всяка ситуация, оценена като опасност за самооценката на личността относно принадлежността и към групата. Логично е тя да не харесва всички нейни членове, но не желае да не се идентифицира с групата като цяло. Тази личностна зависимост от групата се актуализира в субфаза шест „съгласувана обоснованост“. При нея в групата официално действат две сили, принуждаващи я да се стреми към разрешение на проблемите с взаимозависимостта. Всяка от двете групи възприема този процес по различен начин. Според У. Бенис и Х. Шепърд активността на всеки член на групата, от гледна точка на отношенията в нея, се свързва с очакванията за групов отговор. Основания за това са желанието и способността на членовете на групата да проверят достоверността на собствените си самовъзприятия с помощта на другите. Страхът от отхвърляне отпада при съпоставяне с реалността, напрежението, възникващо вследствие на тези опасения се разреждат в процеса на открито обсъждане на ролята на всеки отделен групов член. Ако това се случи в откритата комуникация всеки член успява да вербализира личните си концептуални схеми за разбиране на човешкото поведение – своите собствени и тези на другите.

Разкривайки същността на двете фази в развитието на групата, авторите се водят от идеята, че описаното се отнася до обучението на студенти в „групова динамика“, поради което при финалните срещи поставят няколко основни принципни положения, които помагат за саморазкритие на всеки един от членовете. В края на последната шеста „субскала“ работата с групата ги включва задължително:

- членовете на групата възприемат различията помежду си, като не ги свързват с оценките в плоскостите лош-добър;
- конфликтите между членовете на групата са на съдържателна, а не емоционална основа;
- решенията се взимат в резултат на рационална дискусия, а не чрез принуда към единомислие;
- участниците осъзнават своята включеност и други аспекти на груповия процес без притеснения и тревожност;
- в процеса на личностното си оценяване участниците придобиват по-пълна информация за всеки член на групата. Това способства за усъвършенстване на комуникацията и оценката на ролевото изпълнение.

В действителност тези подходи се използват и в реалното функциониране на групите, тъй като те също разрешават проблеми, свързани със зависимостта и взаимозависимостта. Важна роля в този процес играят отношението и поведението на ръководителя. Той въздейства върху способността на групата да реши проблема със зависимостта. Прекалено зависимите хора са убедени в наличието на конфиденциални отношения между тях и ръководителя, а личността чиято тревожност расте при заплахи, свързани с близост, може да демобилизира групата.

Заклучение

TO THE FORGOTTEN "THEORY OF GROUP DEVELOPMENT"

В съвременните научни реалности теорията на У.Бенис и Х. Шепърд е по-малко използвана. Предположенията за това са много - тя не представя развитието на групата в динамиката на единството, а поставя акцент върху отношенията между членовете и. Освен това типологията на тези отношения конструира процеси на взаимодействие, създавайки предпоставка за формиране на усещане за взаимозависимост, която обаче е временна. Общата групова активност е сведена единствено до междуличностните отношения, което омаловажава дейността ефективност. Структурата, дори фазите, които авторите описват, успешно се използват за обяснение на груповата динамика в аспектите единствено на различни форми на личностна ефективност (професионална, учебна, производствена, трудова, организационна).

Теорията има много положителни страни, които я правят значима. Взаимозависимостта и зависимостта, властта и любовта, влиянието и близостта са все характеристики в живота на всяка социална група. В повечето организации именно неписаните правила направляват разпределението на властта и степента на близост между хората. Така, както в групите за тренингово обучение (която е реалната среда на теоретичните анализи на авторите) и в реалните групи зоните за неопределеност са явление и предмет на анализ. Основните затруднения или проблемни зони в междуличностните комуникации могат успешно да се обяснят с теорията. Тя ги търси в корените на липсата на гъвкавост в интерпретацията и оценка на действия, пренесени от собствения неуспешен опит на взаимодействие с други хора в други условия и ситуации. Освен това желанието за получаване на любов или власт, чрез формиране на усещане за зависимост води до неадекватна оценка на реалните междуличностни отношения или прави интерпретацията им неадекватна. Придвижването на групата към разрешаване на проблемите с груповата идентичност, знанията за тях по описаните фази, прави измеренията на междуличностните отношения разбираеми и в известна степен предсказуеми. Това се обосновава от ролята на конфликтните и неконфликтните членове на групата за развитието на тези отношения. Освен това способността на групата да се развива, да се придвижва към зрелостта, се основава на свободата на нейните членове от смесените с тревожността реакции на проблемите на и с властта (или близостта) да се потърсят форми за проява на активност, която да намали напрежението (Bennis, Shephard, 1956)

Важно откритие на двамата автори е значението на „барометричните събития“, които спомагат групата да се придвижи от една фаза в друга. Основни събития за това са: смяна на ръководителя като част от проблема на зависимостта и изискване на оценка за това. За организационната психология това е важен момент в процеса на промяна и стимулиране на нови междуличностни отношения и трупане на опит от групата в това. По-големият опит я прави по адекватна към оценката и на властта, принадлежността и идентифицирането с тях. С всеки ръководител групата се стреми към автономия, но се осланя на властта. Това показва, че фазите на груповите отношения еволюират, независимо че участниците в групите са едни и същи или властовите позиции са динамични - актуален аспект в организационните отношения.

References

- Bennis W,Y.Shepard (1984) *Teoriya gruppovogo razvitiya*, V: *Sovremennaya zarubezhnaya sotsialnaya psihologiya*, pod red. G.M. Andreeva, N.N.Bogomolov, L.A.Petrovski, Moskva, Moskovskogo universiteta,142-161.
- Ivanov, I (1995). *The pedagogical authority of the teacher*. [Pedagogicheskata vlast na uchitelya]. Shumen: Aksios
- Levin, K. (2000). *Teoriya polya v sotsialnyh naukah*. SPb, Rechy.
- Bennis, W. R, Shephard, J. A. (1956) *A theory of group development in Human Relations*,vol 9(4) pp 415-466, vzeto ot <https://psychodrama.org.nz/wp-content/uploads/resources/a-theory-group-development.pdf>
- Brendtro, L. K., Mitchell, M. L. (2010). *The profound POWER of groups*. *Reclaiming Children and Youth*, 19(3), 5-10, vzeto ot <http://search.proquest.com/docview/852757461?accountid=1229>